

Summary

Kornienko P. Value concepts and practices of human rights activities in Ukraine.

The article is devoted to the understanding and implementation of human rights functions in Ukraine. Grounded practical necessity withdrawal issues related to human rights activities from the category of discussion. The analysis of scientific material, laws and other legal acts, decisions of the Constitutional Court of Ukraine in this context. We give proposals for solutions to the problems of impaired theoretical and practical levels.

Key words: human rights activities, the rights and freedoms of man and citizen, guarantees of the rights and freedoms of man and citizen, law enforcement entities and advocacy.

Отримано 8.10.2014

УДК 342.72/73(477)

О. С. ЛОТЮК

Ольга Степанівна Лотюк, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВИНИКНЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Кожна цивілізована держава, перш за все, дбає про гарантування прав та свобод людини, про її вільний розвиток. А де досягається найбільш гармонійний розвиток особистості як не на теренах громадянського суспільства. Але чому така проблематика актуальна саме у наш час? Чому не проводилося подібних досліджень за радянські часи?

Відповідь на ці питання очевидна. Громадянське суспільство одним із своїх головних завдань має вирішення протиріччя між індивідуальними та суспільними потребами. Громадянське суспільство є сферою, де протиріччя між особистим і суспільним неминучі, але вирішувані. Інтерес окремо взятого індивіда співіснує з інтересами суспільства.

Але визнання таких протиріч суперечило ідеології того часу. У радянському, соціалістичному, як його часто називали у літературі, суспільстві, інтереси соціальних груп, окремих громадян, єдині в основному, в головному, у визначенні генеральних перспектив розвитку суспільства і держави, – як зазначав свого часу В. А. Патюлін. Єдине неспівпадіння вчений бачив між інтересами сьогодення і перспективними інтересами¹.

Метою даної статті є дослідження особливостей конституційно-правового регулювання відносин, пов'язаних із виникненням і функціонуванням інститутів громадянського суспільства, особливостей таких відносин.

Фундаментом побудови громадянського суспільства є конституційна норма. Однак, вивчення конституційно-правових проблем організації й функціонування громадянського суспільства частіше всього здійснювалося в науці конституційного права шляхом дослідження такого інституту громадянського суспільства як місцеве самоврядування. Вивченню цього інституту приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Ю. П. Битяк, В. І. Борденюк, В. Д. Волков, М. П. Воронов, Р. К. Давидов, В. М. Кампо, В. П. Колісник, А. М. Колодій, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, В. С. Куйбіда, П. М. Любченко, Н. Р. Нижник, М. П. Орзіх, Р. С. Павловський, О. В. Петришин, В. Ф. Погорілко, М. О. Пухтинський, П. М. Рабінович, А. О. Селіванов, С. Г. Серьогіна, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, В. М. Шаповал, В. Д. Яворський та ін.

Останнім часом почали з'являтися дослідження громадянського суспільства у контексті конституційного права як цілісного явища, а не за окремими його інститутами (*Берченко Г. В.* Конституційні засади громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Берченко Григорій Валерійович; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2012. – 20 с.).

Також слід зазначити, що становлення громадянського суспільства відбувається в умовах реформи державної влади і всіх сфер суспільного життя на основі Конституції України 1996 р. та спрямоване на збалансоване поєднання, рівноправного співробітництва і координації діяльності державних органів влади та недержавних структур: громадських об'єднань, асоціацій, рухів, спілок і т. д.

Термін «громадянське суспільство» відноситься до найбільш дискусійних. Відсутність єдиного поняття пов'язано частково із складністю самого явища. В українській науці громадянське суспільство ставало предметом дослідження частіше не в контексті конституційного права, а в контексті політології, соціології, філософії, історії та права.

Це призвело до помилкового уявлення про те, що поняття громадянське суспільство не є предметом дослідження в конституційному праві.

На думку М. В. Баглая, саморегуляція громадянського суспільства та конституційно-правове регулювання відповідних відносин – речі несумісні². М. С. Бондар вважає, що «громадянське суспільство» – це не юридичне і не державно-правова категорія. Держава не може, не здатне «заснувати», «декретувати», «встановити» своїми законами бажаний для нього образ громадянського суспільства. У цьому плані громадянське суспільство – це порядок реальних суспільних відносин, складається об'єктивно³. З цим погодитися важко, оскільки громадянське суспільство як певна система суспільних відносин повинно мати міцний фундамент підстави і чіткі правові межі і напрямки розвитку.

Ю. М. Тодика зазначає, що становлення громадянського суспільства є важливим предметом вивчення науки конституційного права, оскільки поза цього в Україні неможливий розвиток ні системи захисту прав людини, ні правової демократичної держави⁴.

Громадянське суспільство є особливим утворенням, із своїми специфічними рисами, але воно являється суспільством, тому вбирає загальні риси, які притаманні суспільству. Тому перше, що потрібно з'ясувати – це що таке суспільство?

У філософії обґрунтовувався погляд на суспільство як на цілісний, інтегрований матеріальними умовами життя соціальний механізм⁵.

С. С. Алексєєв розуміє суспільство як живий організм, що знаходиться в постійному розвитку⁶.

Кожне суспільство в конкретно історичному вимірі потребує соціального регулювання у суворо визначеній мірі («не більше» – «не менше»). Надмірне втручання або, навпаки, безорганізованість тягне неминучі негативні наслідки для соціальної системи. Така міра, що виражає об'єм та інтенсивність соціального регулювання, залежить від вимог даного економічного базису, від етапу розвитку суспільства, особливостей суспільно-економічної формації, рівня її органічності. Така міра тим більше значуща, чим більш складними є суспільні відносини, тим більше виникає потреба у координації їх розвитку.

З розвитком суспільства зростає питома вага соціального у поведінці людей. Не втрачаючи зв'язку з психобіологічними факторами людської поведінки, регулювання все більше звільняється від природних елементів. Поведінка людей характеризується більшим рівнем соціальної свободи і відповідальності.

Закономірною тенденцією розвитку соціального регулювання є формування відносно відокремлених регулятивних механізмів. Визначальне значення економічного базису, матеріального виробництва на всіх етапах розвитку суспільства залишається визначальним фактором соціального регулювання і незмінно присутнє в усіх його проявах та різновидах. У той же час саме з особливостями розвитку матеріального виробництва у суспільному житті неухильно збільшується питома вага і значення суспільного управління і звідси – тих різновидів регулювання, які втілюються у цілеспрямованій діяльності, точніше необхідність, оснащення її потрібними інструментами, надання їй якості стабільності тощо, і викликає до життя особливі регулятивні механізми, які виражаючись перш за все у соціальних нормах, відносяться до такого вихідного елемента суспільства як культура.

Розглядаючи суспільство як відкриту саморегульовану органічну цілісність, В. А. Демічев зазначає, що матеріальний процес функціонування суспільної системи передбачає доцільні реакції не лише на зовнішні, але й на внутрішні фактори, тобто передбачає саморегуляцію, доцільну поведінку, діяльність, направлена на збереження та розвиток цілісності⁷.

Доволі часто поняття «громадянське суспільство» асоціюється в сучасній науці зі сферою, де відбуваються процеси саморегулювання та самоорганізації⁸.

З розвитком соціального життя відбуваються зміни якості регулювання, ускладнюються і вдосконалюються регулятивні механізми – процес, який є ніби відповіддю соціального регулювання на потреби економічного базису, всього суспільного розвитку, на потреби соціального прогресу, на необхідність виразу та забезпечення соціальної свободи.

Регулювання може бути індивідуальним та нормативним. Під індивідуальним регулюванням соціального життя розуміють впорядкування поведінки людей за допомогою разових персональних регулюючих акцій, рішення даного питання відноситься до суворо визначеному випадку, до конкретних осіб.

У науці під нормативним регулюванням розуміють впорядкування поведінки людей за допомогою загальних правил, тобто відомих моделей, зразків, еталонів поведінки, які розповсюджуються на всі випадки даного роду і яким повинні підкорюватися всі особи, які попали до нормативно регламентованої ситуації⁹.

Одні й ті ж життєві проблеми можуть вирішуватися як шляхом індивідуального регулювання, так і в нормативному порядку. Індивідуальне – це найпростіше соціальне регулювання. Воно має певні переваги (дозволяє вирішити життєві проблеми з урахуванням особливостей даної ситуації, персональних якостей осіб, характеру відносин, які виникають). Але вочевидь його значні недоліки: кожен раз проблему потрібно вирішувати заново, оскільки відсутній єдиний загальний порядок, а головне, існують доволі широкі можливості для суб'єктивних рішень.

Поява нормативного регулювання – це перший і один із найбільш значних поворотних пунктів в становленні соціального регулювання, певний якісний скачок в його розвитку.

Право – це система загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки, які регулюють найважливіші суспільні відносини, що встановлюються і охороняються державою¹⁰.

Право характеризується системністю, державним характером норм, загальнообов'язковістю норм, формальною визначеністю норм, впливом лише на найбільш важливі суспільні відносини. Такі ознаки відокремлюють право серед соціальних регуляторів.

Держава встановлює межі регульованих відносин, які залежать від ряду об'єктивних і суб'єктивних факторів (особливості цих відносин, державна зацікавленість), видає нормативні акти, що передбачають права і обов'язки суб'єктів, приписи про належне і можливе в їх поведінці.

Від ефективності конституційно-правового механізму регулювання діяльності суб'єктів громадянського суспільства, різнобічної взаємодії зазначених суб'єктів з органами державної влади, залежить дієвість інститутів громадянського суспільства, а також їх стабільність і стійкість в цілому.

Згідно з Конституцією Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Основний Закон України, закріплюючи права і свободи людини і громадянина, визначає невичерпність конституційних прав і свобод¹¹.

Людина в Україні визнається найвищою цінністю. Її права і свободи забезпечуються, з одного боку, державою, а з іншого – суспільством. Чим тісніше взаємодіють держава і суспільство, тим ефективніше здійснюється забезпечення прав і свобод людини. У методологічному сенсі категорії держава і суспільства слід розглядати як самостійні (відносно самостійні), але тісно взаємопов'язані.

Громадянське суспільство є сферою, де протиріччя між особистим і суспільним неминучі, але вирішувани. Інтерес окремо взятого індивіда співіснує з інтересами суспільства, за допомогою інститутів якого здійснюється взаємодія з державою. У сучасній державі за допомогою ефективного механізму правового регулювання інститути громадянського суспільства зможуть впливати на державні структури та огорожувати громадян від необґрунтованого втручання державних структур в життя суспільства.

Варто відзначити, що терміни «громадянське суспільство» і «інститути громадянського суспільства» нещодавно отримали свою нормування у чинному конституційному законодавстві.

Згідно Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджені Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012, під громадянським суспільством і його інститутами розуміють такий стан суспільства, в якому вільно реалізуються основоположні права і свободи людини і громадянина через різні форми публічної громадянської активності та самоорганізації¹².

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» № 537 від 09.01.2007 р. встановлює розмитий перелік організацій громадянського суспільства: «основними елементом громадянського суспільства виступає людина, інтереси та потреби якої виражаються через відповідні об'єднання громадян, такі як політичні партії, професійні об'єднання, асоціації, творчі спілки тощо».

Більш конкретний перелік інститутів громадянського суспільства наводиться в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства» від 21.11.2007 р. № 035-р, де сказано, що: «до інститутів громадянського суспільства належать громадські організації, професійні і творчі спілки, організації роботодавців, благодійні організації, релігійні організації, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи».

Згідно з абзацом другим пункту 2 Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 № 976 до інститутів громадянського суспільства належать: громадські організації, професійні і творчі спілки, організації роботодавців, благодійні та релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Варто також відзначити, що 13 січня 2010 № 85-р Кабінет міністрів України своїм розпорядженням схвалив Концепцію проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики», в якому вже планується дати законодавче визначення терміну «інститут громадянського суспільства».

Будь-яке суспільство, в тому числі і цивільне, знаходиться і постійній динаміці, тому необхідно визнати неможливість вироблення єдиного і статичного поняття «громадянського суспільства». Проте можливо зафіксувати соціокультурне різноманіття можливостей взаємодії у відносинах держави, суспільства і особистості.

Крім того, визнаючи наявність інститутів громадянського суспільства як невід'ємних складових частин громадянського суспільства, слід визнати неможливість фіксації універсальної жорстко структурованої системи інститутів.

У науці механізм правового регулювання визначається як узятя в єдності система правових засобів, за допомогою яких забезпечується регуляторний правовий вплив на суспільні відносини (діяльність їх учасників)¹³.

Під механізмом правового регулювання розуміють «сукупність правових засобів (норм права, правовідносин і правозастосовних актів), за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини...»¹⁴.

Крім спеціально-юридичного підходу до розуміння механізму правового регулювання, в науці теорії права існують ще соціальний і психологічний підходи. До соціального механізму дії права відносять: доведення норм, приписів до загального відома формування соціально-корисного стереотипу поведінки, соціально-правовий контроль Психологічний механізм дії права проявляється у формуванні мотивів поведінки людей¹⁵.

Визнаючи досягнення вчених у виробленні трьох різних підходів, до розуміння механізму правового регулювання відзначимо, що, на нашу думку доцільно об'єднати всі три підходи і визнати системний характер механізму правового регулювання.

Здатність до правового регулювання розглядає в якості системного ознаки правового механізму С. П. Нарикова¹⁶. Така здатність, на думку вченого, не притаманна жодному з складових елементів механізму правового регулювання, а виникає в результаті їх взаємодії. Дослідження механізму правового регулювання С. П. Нарикова здійснює шляхом аналізу його системних характеристик. Під механізмом правового регулювання вона розуміє динамічну правову систему, розвиток якої відбувається в процесі безперервних змін (функціонування), які обумовлені якостями складових його компонентів. Механізм правового регулювання, С. П. Нарикова, розглядає як складну, багаторівневу структуру, яка проявляється у формі різних юридичних процесів, елементи яких, хоча і є вираженням правової статичності, але не тотожні їм¹⁷. На нашу думку, таке розуміння правового механізму дозволяє здійснити більш повний аналіз механізму правового регулювання.

Здатність до регулювання суспільних відносин виступає центральною характеристикою механізму правового регулювання, яка дозволяє розглядати його в якості системного утворення. Саме ця якість, на її думку, слід вважати інтегративним, система утворюють факторів і якісно новою ознакою правового механізму як динамічної системи.

Системність механізму правового регулювання визначає його цілеспрямований характер, але разом з тим спонтанний характер. Особливості функціонування механізму права як системи обумовлені його операційною замкнутістю, рефлексивністю і мінливістю під впливом навколишнього середовища.

У механізмі правового регулювання громадянського суспільства беруть участь норми різних галузей права, але пріоритетне місце, на наш погляд, займають конституційно-правові норми. Правові основи побудови громадянського суспільства закладені в Конституції будь-якої держави, навіть якщо термін «громадянське суспільство» не вживається прямо.

У процесі правового регулювання провідна роль відводиться саме конституційному регулюванню.

Конституційно-правове регулювання відносин у сфері громадянського суспільства, виступаючи одним із різновидів правового регулювання має свої характерні властивості: реалізується конституційно-правовим засобами, спираючись на норми найвищої юридичної сили (норми Конституції як Основного закону).

Реалізація ідеї громадянського суспільства пов'язана з модернізацією соціальної організації людства шляхом повноцінного розвитку унікальності особистості в цілісному суспільстві завдяки використанню сучасних технологій соціальної організації.

Громадянське суспільство не може бути повністю саморегульованим. Будь прогресивний процес не може розвиватися сам по собі, його необхідно постійно підтримувати і направляти. В іншому випадку настає застій, а потім регрес, який перетворює досягнення на його протилежність.

Складовою громадянського суспільства, як зазначає Г. В. Берченко, є добровільні інститути, причому тільки ті, що діють в рамках законодавства¹⁸.

Під інститутами громадянського суспільства слід розуміти діючі незалежно від держави чи при повній або частковій підтримці останнього громадські структури.

Слід погодитися з І. С. Фатовим, який відзначає вкрай низький рівень форм соціально-політичної участі громадян у діяльності політичних партій, профспілках, громадських і релігійних організаціях, органах місцевого самоврядування. Серед основних причин суспільного і політичного пасивності домінують такі як зайнятість своїми справами і впевненість у тому, що їх громадська діяльність не буде результативною. До негативних факторів впливає на громадянську активність громадян можна віднести роз'єднаність, відсутність взаємодопомоги та співпричетності¹⁹.

Л. Ю. Грудцина справедливо вказує на те, що діяльність інститутів громадянського суспільства, породжує правовідносини, спрямовані на реалізацію та захист індивідами своїх прав і свобод, рішення загальних завдань у сфері економіки, культури та інших сферах суспільного життя. Крім того, діяльність інститутів громадянського суспільства здатна впливати на державні інститути і огорожувати людей від необгрунтованого втручання даних інститутів в суспільне життя²⁰.

Л. Ю. Грудцина класифікує ці інститути по сфері та специфіки здійснюваної ними діяльності на три основних види: а) інститути громадянського суспільства в сфері надання кваліфікованої юридичної допомоги – адвокатура, громадські об'єднання адвокатів, нотаріат, б) інститути громадянського суспільства в політичній сфері – політичні партії, в) інститути громадянського суспільства в соціально-економічній та культурній сферах – некомерційні громадські організації, громадські рухи, громадські фонди, установи, професійні спілки, засоби масової інформації, церква (релігійні організації, конфесійні об'єднання), органи місцевого самоврядування (спільноти), інститути власності, освіти та ін.²¹.

За своєю юридичною природою механізм конституційно-правового регулювання є специфічним, але водночас він є частиною загального механізму правового регулювання, тому йому притаманні ознаки, що характеризують механізм правового регулювання.

Отже, держава повинна впливати на процес розвитку громадянського суспільства, не перетворюючи громадянське суспільство у маріонетку. Для забезпечення певного балансу між таким впливом і одночасним визнанням часткової саморегульованості громадянського суспільства, дієвим може бути ефективно функціонуючий механізм конституційно-правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із виникненням та функціонування громадянського суспільства.

- ¹ Патюлин В. А. Государство, общество и личность. – М.: Библиотека «Молодежи о государстве и праве». – С. 16.
- ² Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации: Учебник для вузов. – 4-е изд., изм. и доп. / М. В. Баглай. – М.: Норма, 2003. – 816 с. – С. 6–7.
- ³ Бондарь Н. С. Гражданин и публичная власть: Конституционное обеспечение прав и свобод в местном самоуправлении / Н. С. Бондарь. – М.: Издательский дом «Городец», 2004. – 352 с. – С. 29.
- ⁴ Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики / Ю. Н. Тодыка. – Х.: Факт, 2000. – 608 с. – С. 275.
- ⁵ Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – Т. 46, ч. I. – С. 229.
- ⁶ Алексеев С. С. Общая теория права: В 2-х т. – Т. 1. – М.: Юрид. лит., 1981. – 360 с. – С. 46–47.
- ⁷ Методологические проблемы исторического материализма. – Барнаул, 1976. – С. 40.
- ⁸ Політична система: сучасні проблеми розвитку громадянського суспільства і держави: у 2-х т. / За ред. О. В. Скрипнюка. – К.: Логос, 2010. – С. 306.
- ⁹ Алексеев С. С. Вказана праця. – С. 50.
- ¹⁰ Мохов А. А. Сочетание частных и публичных интересов при правовом регулировании медицинской деятельности. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003.
- ¹¹ Конституція України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
- ¹² Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>
- ¹³ Бобылев А. И. Механизм правового воздействия на общественные отношения // Государство и право. – 1999. – № 5. – С. 106.
- ¹⁴ Алексеев С. С. Общая теория права: Курс в 2 т. – М., 1982. – Т. 2. – С. 15.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ Нарикова С. П. Системный подход к исследованию механизма правового регулирования: дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – 180 с.
- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ Берченко Г. В. Конституційні засади громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Берченко Григорій Валерійович; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2012. – 20 с. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M&S21COLORTERMS=0&S21STR=
- ¹⁹ Фатов И. С. Конституционно-правовой статус общественных объединений и механизм его реализации в становлении гражданского общества России: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Фатов Игорь Сергеевич. – М., 2008. – 212 с.
- ²⁰ Грудцына Л. Ю. Государственно-правовой механизм формирования и поддержки институтов гражданского общества в России: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право / Л. Ю. Грудцына; Науч. конс. Н. А. Михалева. – М., 2009. – 54 с. – Библиогр.: С. 51–54.
- ²¹ Там само. – С. 15.

Резюме

Лотюк О. С. Виникнення та функціонування інститутів громадянського суспільства.

У цій статті висвітлюються проблеми визначення конституційних засад розвитку інститутів громадянського суспільства. Аналізуються проблеми ефективності правового регулювання відносин, пов'язаних із виникненням та функціонуванням інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, предмет конституційного регулювання, конституційні основи громадянського суспільства, конституційно-правове регулювання, інститути громадянського суспільства.

Резюме

Лотюк О. С. Возникновение и функционирование институтов гражданского общества.

В этой статье освещаются проблемы определения конституционных основ развития институтов гражданского общества. Анализируются проблемы эффективности правового регулирования отношений, связанных с возникновением и функционированием институтов гражданского общества.

Ключевые слова: гражданское общество, предмет конституционного регулирования, конституционные основы гражданского общества, конституционно-правовое регулирование, институты гражданского общества.

Summary

Lotiuk O. The emergence and functioning of civil society.

In this article the problem of determining the constitutional foundations of civil society. The problems of the effectiveness of legal regulation of relations connected with the emergence and functioning of civil society.

Key words: civil society, the subject of constitutional regulation, the constitutional basis of civil society, constitutional and legal regulation, the institutions of civil society.

Отримано 8.10.2014